

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

GEOTOPONIMIKA
O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:

100000 – Ta'lim

Ta'lim sohasi:

110000 – Ta'lim

Ta'lim yo'nalishi:

60111000 – Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari

Chirchiq – 2023

beriladi. Toponimlarni o'rganish ayrim manbalar asosida olib borilishi yoritiladi.

3-mavzu. Toponimlarning geografik tasniflashi va nomlarning paydo bo'lishi

Geografik nomlar tasnifi, maqsadi va vazifalari, tasniflash tarixi va turlari, tasniflash masalasiga oid olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlari haqida ilmiy tushuncha beriladi.

4-mavzu. Toponimlarning xalq geografik terminlari asosida tarkib topish xususiyatlari

Toponimlar o'zini ko'pgina holatlarda xalq tabiiy geografik terminlari tashkil etadi, Ular hududning geologik geomorfologik tuzilishi, iqlimiy xususiyatlari, ichki suvlari hamda organik dunyosi bilan bog'liq holda shakllanganligini tushuntiriladi.

5-mavzu. Toponimlarning to'g'ri yozilish qoidalarini. Geotoponimik terminlar

Toponimlarning grammatik jihatdan to'g'ri yozilishi ularning etimologik holatini anglashga imkon yaratib beradi. Shu boisdan toponimlarni lingvistik grammatik holatiga doir to'g'ri yozilish qoidalarini tushuntiriladi.

6-mavzu. Geotoponimikada stratigrafik qatlam tushunchasi
Toponimlarning shakllanishi davrlararo ma'lum tartibli qatlamlarda o'z aksini topgan. Jumladan, eng qadimgi toponimlar, turkiy, so'g'diy, forsiy, yunon, sanskrit, xitoy, arab, mo'g'ul, slavyan tilidagi toponimlar hamda eng yangi qatlam toponimlari, Respublikamiz hududi uchun o'ziga xos stratigrafik qatlami tashkil qilishi yoritiladi.

7-mavzu. Toponimikaga oid huquqiy-me'yoriy hujjatlar

O'zbekistonda istiqol yillarida milliy toponimik siyosatni amalga oshirish bo'yicha barcha huquqiy asoslar yaratildi. 2011 yili "Geografik obyektning nomlari to'g'risida"gi O'z be kis ton Respublikasi Qonuni (2011 y. 12.10. № 0 'RQ - 303) qabul qilindi. To'rt bob va yigirma to'rt moddadan iborat bo'lgan. mazkur qonunning asosiy maqsadi geografik obyektlarni nomlash va qayta nomlashdagi munosabatlarni tartibga solish, mavjud nuqson va kamchiliklarni bartaraf etishda nom yozilishining rasmiy va umumiy iste'mol uchun yagona shaklini aniqlash, davlat revestrini yuritish, ekspertizadan o'tkazish, milliy standartlashtirish, nomlardan foydalanish, saqlash hamda muhofaza qilishdan iboratligi tushuntiriladi.

8-mavzu. Geotoponimik rayonlashtirish masalalari

Geotoponimik rayonlashtirish masalasi, uning nazariy jihatlari, tomoyillar asosida talabalar yetkaziladi. Jumladan, Toshkent-Mirzacho'l, Qizilqum, Zarafshon, Qashqadaryo, Surxondaryo, Quyi Amudaryo, Ustyurt va Farg'ona toponimik rayonlari va ularga xos bo'lgan xususiyatlari o'rganiladi.

9-mavzu. O'zbekistonning toponimik rayonlari

Fan/modul kodi	O'quv yili	Semestr	ECTS - Kreditlar	
GTM304	2025-2026	5	5	
Fan/modul turi	Ta'lim tili	Haftadagi dars soatlari		
Majburiy	O'zbek	4	4	
Fanning nomi		Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
Geotoponimika		60	90	150

1. Fanning mazmuni.

Fanni o'qitishdan maqsad - yerning "tili" deb tan olingan toponimlarning, ya'ni geografik nomlarining ma'lum makon va davrlararo muayyan tillarda yaratilgan lisoniy, milliy, tarixiy va geografik yodgorliklar, ularning ilmiy va amaliy ahamiyati haqida bilim va ko'nikmalar berish, toponimik tushunchalarni shakllantirishda, toponimikaga oid bilimlar berishda va geotoponimlarni muhofaza qilishda asosiy tushunchalarini o'rgatishdan iborat.

Fanning vazifasi - quyidagilardan iborat:

- talabalarga toponimlar va ularning tadqiq etilish tarixi xususida tushuncha berish;
- geotoponimik tadqiqot usullarini tahlil qilish;
- toponimlarning geografik tasniflashi va nomlarning paydo bo'lishini tadqiq etish;

- toponimlarning xalq geografik terminlari asosida shakllanish xususiyatlarini o'rganish;
- geotoponimikada stratigrafik qatlamlarning shakllanishini tahlil qilish;
- geotoponimik rayonlashtirish prinsiplarini ishlab chiqish;
- mintaqaviy toponimika, qit'alar va dunyo okeanlari nomlarini tahlil qilish;
- maktab geografiya darslarida toponimik ma'lumotlardan foydalanish;

geografik nomlarni muhofaza qilish hamda ilmiy va amaliy ahamiyati va samarali foydalanish yo'llarini egallagan bo'lishi kabilar.

II. Asosiy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

- 1-mavzu: Geotoponimika fanining o'rganish maqsad va vazifalari, ob'ekti, predmeti

Fanning o'rganish maqsad va vazifalari, ob'ekti, predmeti. Geotoponimik tadqiqotlar eng qadimgi davrlar. O'rta asrlar XX asrning boshlari va o'rtalari hamda zamonamizdagi olib borilgan izlanishlar bilan bog'liq holda vujudga kelishi haqida ma'lumot beriladi.

2-mavzu. Geotoponimik tadqiqotlar, geotoponimik manbalar

Geotoponimik tadqiqot usullari uch bosqichdan iborat. Stasionar, dala sharoitida olib boriladigan tadqiqotlar, kameral bosqichlar haqida tushuncha

O'zbekiston toponimiyasi ham O'rta Osiyo toponimiyasining muhim tarkibiy qismi sanaladi. Shuning uchun, O'zbekiston toponimiyasini o'rganishni niyat qilgan har qanday tadqiqotchi O'rta Osiyodagi tubjoy xalqlarning tarixi va tilidan yaxshi xabardor bo'lishi kerak. S.Qorayevning yozishicha. hozirgi O'zbekiston hududidagi vohalarda yashagan mahalliy xalqlar - xorazmiy, sug'diy, bixtariy tillarida yaratilgan nomlar, hozirgacha aniqlangan eng qadimiy substrat toponimlar ekanligi o'rganiladi.

10-mavzu Geotoponimlarning geografik tarqalish qonuniyatlari

Geografiya fanining barcha tarmoqlari uziga xos konuniyatlar bilan yugrilgan. Jumladan tabiiy-geografik yoki iktisodiy-geografik konuniyatlarining mavjudligi ushbu fikrning nazariy jihatlarini boyitayotganligi kabi, toponimika fani xam geografiyaning ajralmas qismi o'laroq o'zida qator qonuniyatlarni mujassam etishi tushuntiriladi.

11-mavzu. Mintaqaviy geotoponimika.

Geografiya darslarini o'tishda mintaqaviy toponimik ma'lumotlardan foydalanish metodikasi, ularning qo'llanilishi. Avstraliya materiginining geografik joylashishi, okean va dengizlar oqimlarining ta'siri, materik atrofidagi orollar va yarim orollar, bo'g'ozlar va qo'tliqlar. Materiklarning chekka nuqtalari. Janubiy yarim sharda joylashganligi, o'lchamlari, o'ziga xos xususiyatlari. Tarkib topish tarixi. Avstraliya materiginining Gondvanadan ajralib chiqqan davri va shu davrdagi relyef tuzilishi, Materik platformalarining hosil bo'lishi, tektonik harakatlar natijasida hosil bo'lgan relyef shakllari orqali shakllangan toponimlar o'rganiladi.

12-mavzu. Qit'alar va dunyo okeanlari nomlari

Qit'alar va dunyo okeanlari nomlari, Osiyo toponimiyasi, Yevropa toponimiyasi, Afrika, Avstraliya, Okeaniya va Antarktida toponimiyasi, Amerika toponimiyasi. Avstraliya platformasining tuzilishi va uning relyefda aks etganligi (G'arbiy Avstraliya yassi tog'ligi, Markaziy tekislik), poleozoy burmalanish mintaqasi (Sharqiy Avstraliya tog'lar). Hozirgi vaqtdagi relyef hosil qiluvchi omillari, rudali foydali qazilmalari. Materikdagi tog'lar, vulkanik cho'qqilar, qoldiq tog' va tekisliklar, botiqlar, cho'llar va ularning o'ziga xos xususiyatlaridagi toponimlarning roli tushuntiriladi.

13-mavzu. Geografiya darslarida toponimik ma'lumotlardan foydalanish metodikasi

Toponimik ma'lumotlardan maktab geografiya darslarida foydalanishning yangi zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida olib borilishi, geografiya darslarini o'qitishda toponimik ma'lumotlardan foydalanish metodikasi ko'rsatiladi.

14-mavzu. Geografik nomlarni muhofaza qilish

Geografik nomlarni muhofaza qilishning mazmun-mohiyati, ilmiy va

huquqiy asoslari, tarixiy nomlari daxlsizligi, joy nomlarini muhofaza qilishning amalga oshirish yo'llari va uning dolzarbligi, nom qo'yish va ularni muhofaza qilish shartlari bilan tanishtirishdan iborat.

15-mavzu. Geotoponimika fanini o'rganishning ilmiy va amaliy ahamiyati

Geotoponimika fanini o'rganishning ilmiy va amaliy ahamiyati ochib beriladi. Ilmiy ahamiyati yoritililar ekan, uning geografiya fanini rivojlantirishda geologiya, geomorfologiya, gidrologiya, tarix va etnografiya, biologiya, lingvistik fanlarini rivojlantirishdagi ahamiyati ko'rsatiladi.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Geotoponimika fanining maqsadi va vazifalari. Geotoponimika fanining rivojlanish tarixini tahlil qilish.
  2. Geotoponimik tadqiqotlarni bosqichma-bosqich o'rganish.
  3. Toponimlarning geografik tasniflanishini tahlil qilish.
  4. Geografik nomlarning kelib chiqishiga qarab guruhlariga bo'lib o'rganish
- Toponimlarning xalq geografik terminlari asosida shakllanish xususiyatlari
5. Geografik nomlarning yozilish qoidalarini tahlil qilish.
  6. Geotoponimikada stratigrafik qatlam va ularning tahlili.
  7. Geotoponimik rayonlashirish masalalari.
  8. O'zbekistonning toponimik rayonlari va ularning kartasini tahlil qilish.
  9. Toponimlarning geografik tarqalish qonuniyatlari.
  10. Mintaqaviy geotoponimika. Qit'alar va dunyo okeanlari nomlarini tahlil qilish.
  11. Osiyo toponimiyasi. Yevropa toponimiyasi.
  12. Amerika toponimiyasi. Afrika, Avstraliya, Okeaniya va Antarktida toponimiyasi
  13. Maktab geografiya darslarida geotoponimik ma'lumotlardan foydalanish.
  14. Geografik nomlarni muhofaza qilish.
  15. Geotoponimika fanini o'rganishning ilmiy va amaliy ahamiyati.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni baholash – bu talabalarning jamoaviy tartibda va yakka tartibda berilgan amaliy loyihalarni bajarishlari orqali amalga oshiriladi. Bunda har bir talabaga bitta jamoaviy loyiha va ikkita yakka tartibda bajariladigan loyiha beriladi. Talaba berilgan loyihaning maqsad va vazifalarini, mohiyatini tushungan holda qo'yilgan masalani o'rganib, izlanishlar olib boradi. Olingan natijalarni tahlil qilib, hulosalari bilan taqdimotlar tayyorlab himoya qiladi. Ishchi fan dasturida loyihalarning soni, mavzusi, mazmuni bajarish usullari va topshirish muddatlari to'liq ochib beriladi.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Geotoponimika fanining maqsad va vazifalari, fanlar tizimidagi o'rni;

2. Geotoponimikaning asosiy rivojlanish bosqichlari;	
3. O'zbekiston olimlarining fanga qo'shgan hissalari;	
4. O'rta asrlarda toponimikaning rivojlanishi;	
5. Geotoponimika fanining tadqiqot usullari;	
6. Geotoponimik rayonlashirish masalalari;	
7. Ustyurt toponimik rayoni;	
8. Quyi Amudaryo toponimik rayon;	
9. Qizilqum toponimik rayon;	
10. Zarafshon toponimik rayon;	
11. Qashqadaryo toponimik rayon;	
12. Surxondaryo toponimik rayon;	
13. Farg'ona toponimik rayon;	
14. Toshkent-Mirzacho'l toponimik rayon;	
15. Mintaqaviy toponimika.	
16. Qit'alar va dunyo okeanlari nomlari;	
17. Dunyo okeanlari nomlari;	
18. Osiyo toponimiyasi;	
19. Yevropa toponimiyasi;	
20. Afrika toponimiyasi;	
21. Amerika toponimiyasi;	
22. 5-sinf maktab geografiya darslarida foydalanish;	toponimik
23. 6-sinf maktab geografiya darslarida foydalanish;	toponimik
24. 7-sinf maktab geografiya darslarida foydalanish;	toponimik
25. 8-sinf maktab geografiya darslarida foydalanish;	toponimik
26. 9-sinf maktab geografiya darslarida foydalanish;	toponimik
27. 10-sinf maktab geografiya darslarida foydalanish;	toponimik
28. Geotoponimika fanin o'rganishning ilmiy ahamiyati;	
29. Geotoponimika fanin o'rganishning amaliy ahamiyati;	
30. Toponimika atamalarining to'g'ri yozilish qoidalar;	
31. Toponimikaning grammatik xususiyatlari;	
32. Geografik nomlarni muhofaza qilish;	
33. O'zbekiston gidronimlarini tahlil qilish;	
34. O'zbekiston oronimlarini tahlil qilish;	
35. O'zbekiston fitonimlarini tahlil qilish;	
36. And mamlakatlar toponimiyasi;	
37. Shimoliy Afrika toponimiyasi;	
38. O'zbekiston zotoponimlarini tahlil qilish;	
39. AQSH va Kanada toponimiyasi;	

40. Mustaqillik yillaridan keyin toponimikaning rivojlanishi.	
3.	V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: - Talaba joy nomlari turlari, kelib chiqishi, turlari va to'g'ri yozilishi, toponimik rayonlashtirish kartalari, toponimik tushunchalar mazmuni va mohiyatini aniqlay olishi, toponimlarni muhofaza qilishning asosiy shakllari haqida <i>haqida tasavvurga ega bo'lishi (bilim)</i>; - Geotoponimika kursini o'zlashtirgan talaba geografik nomlarni o'rganish sohasining tarixi, toponimik tadqiqot metodlari, grammatik shakllariga qarab leksik-semantik jihatdan tahlil qilishi, toponimlarning turlari, joy nomlarini hosil qiladigan geografik terminlar, urug'-qabila nomlari haqida <i>bilishi va ulardan foydalana olishi (ko'nikma)</i>; Talaba joy nomlarining hamma sohalarida to'g'ri va bir xilda yozilishiga erishish, ya'ni toponimlarni standartlashtirish, boshqa chet tillardagi geografik nomlarni ona tilining fonetik tuzilishiga qarab transkripsiya qilish va ularni tahlil qilish <i>ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. (malaka)</i>.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruza; • keys-stadi; • individual loyihalar; • taqdimotlar qilish; • guruhlarda ishlash; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish; • "BBB", "Tarozi", "SWOT-tahlil", "Sinkveyn", "FSMU"; o'yin, musobaqa, aylanma trenirovka, takroriy mashq, o'zgaruvchan mashq, qat'iy tartiblashgan mashqlar.
5.	VII. Kreditlarni olish uchun talabalar: Fanga oid nazariy va amaliy tushunchalarni to'la o'zlashtirish; tahlil natijalarini to'g'ri aks ettirish; o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish; ijod qilish; joriy va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish; yakuniy nazorat bo'yicha amaliy ishni topshirish.
6.	VIII. Asosiy adabiyotlar: 1. G'ulomov P. Jo'g'rofiy atamalar va tushunchalari izohli lug'ati. T., O'qituvchi. 1994 y. 2. Qorayev S. Toponimika. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. T. 2006. 3. Nizomov. A. Raximova. G. Rasulova. N. Toponimika T., "Sharq". 2012 4. Hakimov Q.M. Toponimika. T., Mumtoz so'z. 2016. 5. Hakimov Q. M., Toponimika. o'quv qo'llanma. - Toshkent: «Tafakkur avlodi», 2020.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 104 b.
2. Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Mazkur kitobdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2016 yil 1 noyabrdan 24 noyabrga qadar Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri saylovchilari vakillari bilan o'tkazilgan saylovoldi uchrashuvlarida so'zlagan nutqlari o'rin olgan. /Sh.M.Mirziyoyev. – Toshkent: "O'zbekiston", 2017. – 488 b.
3. Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent, 2021. – 458 b.

X. Axborot manbalari

1. www.pedagog.uz
2. www.edu.uz
3. www.ziyounet.uz
4. www.cspi.uz
5. www.lib.cspi.uz
6. www.geografiya.uz
7. www.natlib.uz (A.Navoiy nomidagi O'z.MK)
7. Chirchiq davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2023-yil "28" avgust dagi qarori bilan tasdiqlangan
8. Fan/modul uchun ma'sul:
Ch.I.Mahmudova – CHDPU, "Geografiya" kafedra o'qituvchisi
9. Taqrizchilar:
Nizomov A. – TDPU "Geografiya va uni o'qitish metodikasi" kafedrasi dotsenti., g.m.f.n.
Mirakmalov M.T. – O'zMU "Tabiiy geografiya" kafedrasi dotsenti, g.f.d.